

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.6.20>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА МАЙНО ТА ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ПРО ДОЛЮ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Воронкін Анатолій Олександрович,

orcid.org/0000-0002-3669-3211

аспірант кафедри кримінального та кримінального процесуального права
Національного університету «Києво-Могилянська академія»

У статті автором досліджено особливості забезпечення засади недоторканності права власності під час застосування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді накладення арешту на майно крізь призму актуальних підходів Верховного Суду. Автором проаналізовано застосування судової практики до національних стандартів обмеження права власності під час накладення арешту на майно, його скасування, передачі майна в управління Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, а також реалізації речових доказів у кримінальному провадженні під час досудового розслідування в порядку частини 6 статті 100 Кримінального процесуального кодексу України.

Продемонстровано наявність нормативних прогалин кримінального процесуального законодавства, що зумовлює непропорційне обмеження недоторканності права власності законних суб'єктів, що порушує встановлену Кримінальним процесуальним кодексом України засаду верховенства права. Досліджено практику Європейського суду з прав людини щодо можливості ефективного оскарження заходів, які перешкоджають особі мирно володіти своїм майном, відповідно до положень статті 1 Протоколу 1 до ЄКПЛ.

Проаналізовано законодавство зарубіжних країн (Кримінальний процесуальний кодекс Франції, профільне законодавство Республіки Сербії) в аспекті можливості процесуального оскарження судових рішень щодо передачі арештованого майна. Окрім цього, досліджено положення кримінального процесуального законодавства Польщі й Естонії в аспекті можливості реалізації речових доказів на підставі судового рішення під час досудового розслідування.

Обґрунтовано необхідність внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України в частині забезпечення додаткових процесуальних гарантій власників і володільців майна під час оскарження накладення арешту на майно, а також реалізації речових доказів у кримінальному провадженні під час досудового розслідування.

Ключові слова: арешт майна, речові докази, недоторканість права власності, верховенство права, досудове розслідування, Верховний Суд, АРМА, гарантії, засади, апеляційне оскарження.

Voronkin Anatolii. Safeguarding the inviolability of the property right when ordering seizure of property and determining the fate of physical evidence at the pre-trial investigation stage

This article examines the specific features of safeguarding the principle of inviolability of the property right when applying a criminal-proceeding securing measure in the form of seizure (attachment) of property, through the lens of the current approaches of the Supreme Court. The author analyses the application of case law to national standards for restricting property rights in the context of ordering seizure of property, lifting such seizure, transferring property for management to the National Agency of Ukraine for Finding, Tracing and Management of Assets Derived from Corruption and Other Crimes, as well as the sale (disposal) of physical evidence

in criminal proceedings during the pre-trial investigation pursuant to Part 6 of Article 100 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

The study demonstrates the existence of regulatory gaps in criminal procedural legislation, which results in a disproportionate restriction of the inviolability of property rights of lawful owners and possessors and undermines the principle of the rule of law enshrined in the Criminal Procedure Code of Ukraine. The paper also considers the case law of the European Court of Human Rights concerning the possibility of effective remedies against measures that prevent an individual from peacefully enjoying their possessions in accordance with Article 1 of Protocol № 1 to the ECHR.

Furthermore, the legislation of foreign jurisdictions (the French Code of Criminal Procedure and sector-specific legislation of the Republic of Serbia) is analyzed in terms of procedural avenues for challenging judicial decisions on transferring seized property. The provisions of Polish and Estonian criminal procedural law are also examined in terms of the possibility of selling (disposing of) physical evidence on the basis of a court decision during the pre-trial investigation.

The article substantiates the need to amend the Criminal Procedure Code of Ukraine in order to provide additional procedural safeguards for owners and possessors of property when challenging the imposition of seizure, as well as when disposing of physical evidence in criminal proceedings at the pre-trial investigation stage.

Key words: *seizure of property, physical evidence, inviolability of property rights, rule of law, pre-trial investigation, Supreme Court, ARMA, safeguards, principles, appellate review.*

Постановка проблеми. Обмеження права власності під час досудового розслідування у кримінальному провадженні залишається одним із найбільш актуальних викликів правозастосування, особливо в аспекті накладення арешту на майно, власником або володільцем якого є особа, яка не має статусу підозрюваного.

Актуальності обраної теми додає наявність нещодавніх правових позицій Верховного Суду в частині виявлення невідповідності окремих норм кримінального процесуального законодавства конституційно-правовим нормам, які спрямовані на забезпечення недоторканності права приватної власності, як одного із центральних елементів правової держави, в основі якої лежить забезпечення належної процедури обмеження майнових особи.

У цьому контексті особливої ваги набуває проблема захисту прав добросовісних власників і володільців майна, власність яких може бути об'єктом кримінального процесуального примусу через обставини, що не залежать від їхньої поведінки чи волі. Така ситуація потребує вдосконалення правового регулювання, спрямованого на формування додаткових процесуальних гарантій, які б запобігали фактичному нівелюванню конституційного права власності під прикриттям процесуальної необхідності.

Отже, сучасний стан судової практики та нормативного регулювання потребує комплексного переосмислення. Необхідно вдосконалити механізми обмеження права власності у кримінальному провадженні щодо окремих категорій осіб. Мета – створити ефективну та збалансовану модель. Ця модель має поєднувати інтереси кримінального правосуддя з обов'язком держави захищати приватну власність. Захист права власності є фундаментальним елементом конституційного ладу правової держави.

Метою дослідження є формування збалансованого підходу до обмеження права власності осіб, які не мають статусу підозрюваного, під час накладення арешту на майно, оскарження такого рішення, а також реалізації речових доказів у кримінальному провадженні під час досудового розслідування.

Стан розроблення проблеми та методи дослідження. З аналізу української кримінальної процесуальної доктрини вбачається, що проблематика обмеження права власності, зокрема шляхом накладення арешту на майно під час досудового розслідування, була предметом наукового дослідження низки видатних українських науковців у сфері кримінального процесуального права.

Комплексно дослідили проблематику недоторканності права власності як засаду кримінального провадження під

час досудового розслідування В.І. Галаган і Н.С. Моргун, проаналізували генезу та зміст недоторканності права власності під час досудового розслідування [1].

У своєму дисертаційному дослідженні «Обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування» Т.Є. Зелькіна розглянула актуальні підходи обмеження майнових прав під час досудового розслідування кримінального провадження, визначила арешт майна як один із найбільш поширених заходів забезпечення кримінального провадження, спрямований на обмеження права власності учасників кримінального провадження [2, с. 6].

Розглянула актуальні проблеми правозастосування щодо обмеження права власності у кримінальному провадженні В.М. Маркелова, акцентувала увагу на правовій визначеності права власності, а також формуванні сучасних підходів до структури права власності, прав власників майна, а також видів майна [3].

Комплексно розкрила зміст «обмеження права власності» крізь призму кримінального процесуального підходу Н.В. Кіцен, визначила правові та доктринальні підстави обмеження права власності під час кримінального провадження [4, с. 109].

Детально проаналізував поняття обмеження права власності у кримінальному процесі С.В. Слінько, запропонував трискладовий підхід до визначення кримінально-процесуальних обмежень та заборон, які безпосередньо стосуються процедури звуження обсягу приватної власності під час кримінального провадження [5, с. 106].

Варто відмітити фундаментальне рамкове дослідження А.Р. Туманянц та І.О. Крицької щодо визначення долі речових доказів у кримінальному провадженні у взаємозв'язку з обмеженням права власності, де авторами окреслено актуальну проблематику практичного застосування ч. 6 ст. 100 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, а також запропоновано внесення змін до положень кримінального процесуального законодавства в частині забезпечення принципу правової визначеності

правових норм, які регулюють досліджуване питання [6].

Проте систематичне виникнення проблем у правозастосовній практиці потребує негайної уваги. Зокрема це стосується застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Ідеться про обмеження права власності осіб, які не мають статусу підозрюваного. Ця ситуація потребує формування сучасних підходів і усунення неоднозначних тенденцій. Невирішеність цих питань негативно впливає на ефективність і виконання завдань кримінального провадження. Отже, як національна правозастосовна практика, так і потреби розвитку науково-доктринальних підходів актуалізують дослідження обраної тематики.

Методологічну основу дослідження становить поєднання загальнонаукових і спеціально-юридичних методів дослідження. Діалектичний метод наукового пізнання використовується автором для розкриття наявних суперечностей між гарантіями недоторканності права власності та потребами кримінального провадження, системно-структурний метод застосовано автором для аналізу системної взаємодії інституту власності з елементами кримінального процесуального механізму, включено арешт майна, його конфіскацію, зберігання та реалізацію речових доказів, формально-юридичний метод – для аналізу змісту кримінального процесуального законодавства, зокрема ч. 6 ст. 100 КПК України, положень щодо арешту майна.

Виклад основного матеріалу.

В українській правовій доктрині значення недоторканності права власності, як засади кримінального провадження, визначається в її здатності визначати зміст, процесуальну форму діяльності учасників кримінального провадження, а також її спрямованість на захист від необґрунтованого й незаконного позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження [1, с. 12].

Уважаємо зазначену позицію обґрунтованою, адже засада недоторканності права власності у кримінальному провадженні виконує не лише декларативну, а й функціональну роль, задаючи межі допус-

тимого державного втручання у сферу приватних майнових відносин. Такий функціональний підхід до обмеження державного втручання під час процесуальних дій (зокрема, обшуку) підтримується в науковій доктрині [7; 8].

Його нормативне закріплення спрямоване на те, щоб будь-які процесуальні та слідчі (розшукові) дії, пов'язані з тимчасовим обмеженням чи позбавленням права власності, здійснювалися суто за умов дотримання конституційних гарантій, вимог законності, пропорційності та належного обґрунтування.

Таке твердження також впливає з положень Конституції України, які спрямовані на забезпечення недоторканості права власності. У контексті кримінального провадження вимога дотримання засади недоторканості права власності має тлумачитися в нерозривному зв'язку з конституційними гарантіями, закріпленими у ст. 41 Конституції України, яка встановлює непорушність права приватної власності та визначає, що примусове позбавлення або обмеження цього права можливе виключно на підставі закону та за рішенням суду. Це положення кореспондує із загальними засадами верховенства права, закріпленими у ст. 8 Конституції України, а також із гарантіями судового захисту, передбаченими ст. ст. 55, 129 Основного закону [9].

Водночас, у контексті обмеження права як такого, вважаємо оптимальною позицію видатного українського науковця М.І. Козюбри щодо того, що абсолютних, необмежуваних прав людини в реальному житті практично не існує. Виняток становлять лише кілька фундаментальних прав, зокрема право на людську гідність, яке завжди має пріоритетний характер і не допускає звуження навіть за надзвичайних умов. Натомість більшість прав, передусім громадянські та політичні, мають відносний характер, що зумовлює можливість їх правового обмеження за наявності легітимних підстав [10, с. 59].

У контексті права власності вищезазначена позиція підтверджується Конституційним Судом України в рішенні за конституційною скаргою ТОВ «МЕТРО КЕШ ЕНД КЕРІ Україна» щодо відпо-

відності Конституції України положень Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо уточнення деяких положень та усунення суперечностей», що виникли внаслідок ухвалення Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні» від 23 березня 2017 р. № 1989-VIII від 5 червня 2019 р. Де визначено, що право власності не є абсолютним, тобто може бути обмежене, однак втручання в це право може здійснюватися лише на підставі закону, з дотриманням принципу юридичної визначеності та принципу пропорційності, який вимагає досягнення розумного співвідношення між інтересами особи та суспільства. Під час обмеження права власності в інтересах суспільства пропорційними можуть вважатися такі заходи, які є менш обтяжливими для прав і свобод приватних осіб з-поміж усіх доступних для застосування заходів [11].

Отже, конституційний зміст принципу недоторканості права власності є основою. Він вимагає обов'язкового забезпечення визначеності та пропорційності будь-якого обмеження. Ці вимоги, разом з обов'язком забезпечення реального судового контролю, формують комплексну систему гарантій. Така система встановлює межі допустимого втручання держави у сферу приватної власності під час кримінального провадження.

Саме з урахуванням цих елементів має оцінюватися будь-яке процесуальне обмеження майнових прав, незалежно від того, чи має власник майна статус підозрюваного, чи є третьою особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт, адже як досліджено – право власності не є абсолютним та може бути обмежено через застосування кумулятивних критеріїв, які визначають правомірність такого обмеження.

Водночас накладення арешту на майно є одним із найбільш поширених заходів забезпечення кримінального провадження, який створює передумови для відновлення порушених майнових відносин, гарантує дотримання законних інтересів потерпілих, цивільних позивачів, сприяє забезпеченню виконання судо-

вого рішення в частині можливої конфіскації, спецконфіскації майна, стягнення отриманої неправомірної вигоди [2, с. 6; 2, с. 195].

У ст. 170 КПК України визначено правові підстави для накладення арешту, серед яких: 1) збереження речових доказів; 2) застосування спеціальної конфіскації; 3) конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи; 4) компенсування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди [12]. Відмітимо, що законодавець у КПК України передбачив можливість накладення арешту на майно третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, визначивши таку третю особу, як будь-яку фізичну або юридичну особу (ст. ст. 64², 170 КПК України). У ст. 3 КПК України віднесено третю особу, щодо майна якої вирішується питання про арешт, до учасників кримінального провадження, а ст. 174 КПК України передбачено право власника або володільця майна, які не були присутні під час розгляду питання про арешт майна, бути суб'єктом подання клопотання про скасування арешту майна.

Водночас п. 2 ч. 6 ст. 100 КПК України встановлено, що речові докази, що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливе без зайвих труднощів або витрати для забезпечення спеціальних умов зберігання яких співмірні з їхньою вартістю, а також речові докази у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню, можуть бути передані за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду для реалізації, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження. Перелік ухвал, що підлягають оскарженню в апеляційному порядку, визначений ст. 309 КПК України, не передбачає можливості окремого апеляційного оскарження ухвали, яка постановлена в порядку п. 2 ч. 6 ст. 100 КПК України.

Для ілюстрації проблеми забезпечення права власності під час процесуальних обмежень доцільно проаналізувати рішення Верховного Суду (колегія суддів Третьої судової палати ККС) у справі № 157/1664/22 (кримінальне провадження № 22016030000000146) [13]. У цій справі Суд розглянув проблематику неможливості окремого апеляційного оскарження ухвали, постановленої на підставі п. 2 ч. 6 ст. 100 КПК України (передача речових доказів для реалізації).

Рішення слідчого судді: 29 грудня 2022 р. було задоволено клопотання слідчого: скасовано арешт майна (речових доказів) з одночасним дозволом на його реалізацію.

Позиція апеляційного суду: 7 січня 2025 р. апеляційний суд відмовив у відкритті провадження за скаргою власника, посилаючись на те, що ст. 309 КПК України не передбачає апеляційного оскарження таких ухвал на стадії досудового розслідування.

Верховний Суд, на скасування ухвали апеляційного суду, наголосив на неприпустимості такої ситуації, оскільки вона створює загрозу конституційним гарантіям: «У питаннях такої ваги, як припинення права власності на підставі ухвали слідчого судді <...>, необхідним є додатковий завчасний контроль, аніж контроль *ex-poste*». Суд підкреслив, що відстрочка оскарження до закінчення судового розгляду справи по суті призводить до невідворотних наслідків, оскільки «<...> повернення майна вже є неможливим, а його наслідком може бути лише відшкодування». Як наслідок, неможливість апеляційного оскарження створює умови, за яких помилкове рішення слідчого судді може призвести до тяжких невідворотних наслідків для особи у вигляді безпідставного припинення її конституційного права власності [13].

Погоджуючись із позицією Верховного Суду, відмітимо, що можливість реалізації речових доказів, які є власністю особи, до ухвалення остаточного судового рішення фактично створює ризик остаточного позбавлення власника майна його права власності (аналог конфіскації майна). На відміну від арешту, який

хоча й звужує можливість користування та розпорядження, але зберігає об'єкт у натурі, реалізація речового доказу веде до незворотних правових наслідків, які в разі помилковості або надмірності втручання неможливо компенсувати без порушення сутності конституційних гарантій недоторканності приватної власності.

Звертаємо увагу на те, що сама собою конфіскація майна особи, яка не має статусу підозрюваною чи засудженого у кримінальному провадженні, була предметом дослідження Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), який за умов наявності обґрунтованого зв'язку майна із правопорушенням визнає можливість такої конфіскації.

У справі «Агосі проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ розглядав законність конфіскації дорогоцінних монет, придбаних німецьким Акціонерним товариством «Агосі» в осіб, засуджених за шахрайське ухилення від заборони на імпортування золотих монет, правова відповідальність за яке передбачена розд. 304 (b) Закону про митницю та акцизи 1952 р. Акціонерне товариство «Агосі» придбало зазначені монети, проте не було обізнано щодо факту їх контрабандного транспортування до Німеччини з метою передачі їх у власність компанії-заявнику. Надалі монети були конфісковані компетентним органом Сполученого Королівства. Акціонерне товариство «Агосі» оскаржувало такі дії уряду з огляду на те, що вони не мали стосунку до вчинення кримінального правопорушення та були добросовісним набувачем конфіскованого майна. Проте ЄСПЛ визнав відсутність порушення ст. 6 ЄКПЛ, ст. 1 Першого протоколу ЄКПЛ з огляду на те, що конфіскація контрабандних монет є законною з погляду національного законодавства, а Акціонерне товариство «Агосі» мало право на оскарження такої конфіскації [14].

Отже, ЄСПЛ визнає законність конфіскації майна в добросовісних набувачів з огляду на наявність правових підстав такої конфіскації, що є автономним правом держави, а також надання третій особі ефективних процесуальних гарантій оскарження дій державних органів.

Окрім цього, кримінальне процесуальне законодавство держав Європей-

ського Союзу передбачає можливість реалізації речових доказів до винесення вироку у кримінальному провадженні. Ст. 232 КПК Польщі передбачено, що матеріальні об'єкти, що швидко псуються або зберігання яких спричинило б невинувдані витрати чи надмірні труднощі, або значно знизило б вартість об'єкта, можуть бути реалізовані через відповідний торговий майданчик, а кошти від такого продажу депонуються на спеціальний рахунок суду [15]. КПК Естонії встановлює, що речовий доказ, який не може бути повернутий законному власнику та витрати на зберігання якого є істотними, за клопотанням прокуратури та на підставі ухвали слідчого судді може бути відчужений. Сума, отримана від відчуження, заарештовується (ст. 126 КПК Естонії) [16].

Питання сучасних правових інструментів, що застосовуються у сфері арешту та конфіскації активів у державах Європейського Союзу, також було предметом наукового дослідження італійського науковця Nicola Selvaggi, який розглянув традиційну, засновану на обвинувальному вироку, конфіскацію (conviction-based confiscation) та нові, більш гнучкі моделі конфіскації, які застосовуються незалежно від наявності вироку у кримінальній справі (non-conviction based confiscation (далі – NCBC)) [17].

У дослідженні зазначено, що NCBC є значним викликом для конституційних гарантій недоторканності приватної власності та загальних принципів кримінального права. Оскільки конфіскація здійснюється без вироку, вона потенційно може порушувати презумпцію невинуватості та право на справедливий суд. Тому, за твердженням N. Selvaggi, такі механізми потребують особливо високого рівня процесуальних гарантій: доступності судового контролю, можливості власника спростувати припущення про незаконне походження майна, чітких правил доказування та прозорості процедури перегляду [17, с. 6].

У науковій роботі також акцентується увага на проблематиці захисту прав третіх осіб (third party confiscation), які формально не мають процесуального статусу підозрюваних чи обвинувачених, але на

майно яких накладаються процесуальні обмеження. Автор наголошує, що без належної оцінки добросовісності таких власників конфіскація може стати фактичним покаранням осіб, які не вчинили жодного кримінального правопорушення. Тому наявність ефективних процедурних гарантій, можливість оскарження та чітке законодавче регулювання є критично важливими [17, с. 6].

Додатковою ілюстрацією неналежного забезпечення засади недоторканності права власності у кримінальному провадженні вважаємо також неможливість апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про передачу речових доказів до АРМА для здійснення заходів з управління ними з метою забезпечення збереження їхньої економічної вартості (абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК України).

Про наявність правової проблеми свідчать, зокрема, ухвала судді апеляційної палати ВАКС від 10 листопада 2025 р. у справі № 991/9855/25, якою відмовлено у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою адвоката на ухвалу суду про передачу речових доказів в управління АРМА [18]; ухвала судді Київського апеляційного суду від 30 вересня 2025 р. у справі № 757/22686/25, якою відмовлено у відкритті апеляційного провадження за апеляційними скаргами представників власників майна на ухвалу Печерського районного суду про передачу об'єктів нерухомого майна в управління АРМА [19]; ухвала колегії суддів Київського апеляційного суду від 15 липня 2025 р. у справі № 757/21551/25, якою відмовлено у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою адвоката на ухвалу суду про передачу криптовалютних активів в управління АРМА [20].

Аналізом зазначених судових рішень встановлено, що вони об'єднані єдиною логікою, сформованою з урахуванням постанови Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 27 січня 2020 р. у справі № 758/16546/18. У згадуваній постанові суд касаційної інстанції констатував неможливість оскарження ухвали слідчого судді про передачу майна в управління АРМА з огляду на:

– відсутність у ст. 309 КПК України правової підстави для апеляційного оскарження ухвали про передачу речових доказів в управління АРМА;

– різну правову природу ухвали слідчого судді про визначення порядку зберігання речових доказів у кримінальному провадженні шляхом передачі в управління АРМА та ухвали слідчого судді про накладення арешту на майно, постановлену в порядку ст. ст. 170–173 КПК України;

– наявність права підозрюваного або власника майна звернутися із клопотанням про скасування арешту майна або про зміну порядку зберігання речових доказів у кримінальному провадженні [21].

Уважаємо таку позицію Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду помилковою та такою, що порушує конституційні засади недоторканності права власності, а також засади судочинства у вигляді забезпечення права на апеляційний перегляд справи. Водночас вважаємо оптимальною позицію, висловлену в окремій думці судді Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 757/21551/25, який надав критичну оцінку доводам, викладеним у постанові, з огляду на:

– зміст ч. 7 ч. ст. 100 КПК України, відповідно до якого, серед іншого, клопотання слідчого або прокурора про передачу речових доказів в управління АРМА здійснюється в порядку ст. ст. 170–173 КПК України (правове регулювання накладення арешту на майно);

– правову природу ухвали слідчого судді про передачу речових доказів в управління АРМА, яка здійснюється в порядку ст. ст. 170–173 КПК України та *de facto* передбачає одночасне обмеження прав на розпорядження та користування майном, що є найбільш обтяжливою складовою частиною вирішення питання про арешт майна у кримінальному провадженні [22].

Отже, наявна практика, яка унеможливує апеляційний перегляд ухвал про передачу речових доказів в управління АРМА, а також реалізації речових доказів на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку п. 2 ч. 6 ст. 100 КПК України, порушує фундаментальні кон-

ституційні гарантії недоторканості права власності. Вирішення цієї проблеми, на нашу думку, полягає в розширенні переліку ухвал слідчих суддів, що підлягають апеляційному оскарженню (ст. 309 КПК України). Такий підхід забезпечить баланс між інтересами кримінальної юстиції та правами власників майна, а також усуне наявну нормативну невизначеність, яка нині створює порушення засади недоторканості права власності.

Водночас аналізом кримінального процесуального законодавства європейських країн встановлено, що передача майна до агентств з управління арештованим і конфіскованим майном підлягає оскарженню власником майна або третіми особами, які мають стосунок до такого майна.

КПК Франції надає процесуальні гарантії власникам майна, яке передано в управління Агентству з управління та повернення вилучених та конфіскованих активів. У ст. 99–2 КПК Франції передбачено право власника майна та третіх осіб, які мають інші права на майно, оскаржити передачу арештованого майна в управління Агентству з управління та повернення вилучених та конфіскованих активів в судовому порядку [23].

Ст. 35 Закону Сербії «Про арешт та конфіскацію доходів, отриманих злочинним шляхом» передбачено право на апеляційне оскарження рішення суду про передачу арештованого майна в управління Директорату з управління арештованими та конфіскованими активами [24].

Європейський суд з прав людини неодноразово зазначав, що, хоча ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод не містить чітких процедурних вимог, судові провадження щодо права на мирне користування власним майном також має надавати особі розумну можливість звернутися до компетентних органів з метою ефективного оскарження заходів, що перешкоджають правам, гарантованим цим положенням. Отже, втручання у права, передбачені ст. 1 Першого протоколу до Конвенції, не може мати жодної легітимності за відсутності змагальних процедур, які відповідають принципу процесуальної рівності сторін, що дозволяє обговорювати особливості розгляду

справи. Щоб забезпечити задоволення цієї умови, застосовувані процедури слід розглядати загалом (§ 78 рішення у справі "Credit Europe Leasing IFN S.A. v. Romania") [25, с. 43].

З огляду на вищезазначене пропонуємо скорегувати положення ч. 1 ст. 309 КПК України шляхом доповнення п. 14 у такій редакції: «про визначення порядку зберігання речових доказів у кримінальному провадженні на підставі ч. 6 ст. 100 КПК України».

Висновки. Проведений аналіз національного кримінального процесуального законодавства, практики Верховного Суду та підходів зарубіжних юрисдикцій дає підстави стверджувати, що інститут обмеження права власності під час досудового розслідування перебуває у стані активного розвитку та потребує суттєвого нормативного уточнення.

На особливу увагу заслуговує механізм реалізації речових доказів за рішенням слідчого судді, передбачений п. 2 ч. 6 ст. 100 КПК України. На відміну від арешту, реалізація майна є незворотним втручанням, яке фактично припиняє право власності, наслідком може бути лише відшкодування через тривалий проміжок часу. Наявний процесуальний механізм реалізації речових доказів за відсутності окремої процедури апеляційного контролю створює небезпечну ситуацію, коли остаточне позбавлення власності на окремий об'єкт може відбутися без повноцінних гарантій судового перегляду. Це безпосередньо ставить під сумнів відповідність таких рішень ст. 41 Конституції України та засаді недоторканості права власності.

Застосована судами логіка, сформована відповідно до правової позиції Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 758/16546/18, зводиться до того, що передача речових доказів в управління АРМА розглядається як процесуальне рішення щодо порядку їх зберігання. Такий підхід штучно відмежовує таке рішення від процедур арешту майна, хоча фактично його наслідки тотожні найбільш обтяжливій складовій частині арешту майна – позбавленню власника можливості користуватися та розпоряджатися майном.

Більш обґрунтованою видається позиція, викладена в окремій думці судді у справі № 757/21551/25, який слушно наголошує, що передача майна в управлінні АРМА здійснюється за процедурою, передбаченою ст. ст. 170–173 КПК України, тобто в рамках правового режиму арешту майна. Це означає, що таке рішення не є нейтральним щодо прав власника, а навпаки – передбачає істотне обмеження його правомочностей, що, з огляду на конституційні засади права власності, має бути предметом судового (апеляційного) контролю. Водночас дослідження положень

кримінального процесуального законодавства європейських країн свідчить про наявність відповідних прав власників майна щодо можливості апеляційного оскарження передачі арештованого майна до спеціалізованих установ з управлінням арештованим і конфіскованим майном.

Запропоноване доповнення ст. 309 КПК України окремим пунктом, який би передбачав можливість оскарження таких ухвал, є логічним і необхідним кроком для узгодження кримінального процесуального законодавства з конституційними гарантіями захисту права власності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Галаган В.І., Моргун Н.С. Недоторканність права власності як засада кримінального провадження на досудовому розслідуванні : монографія. Київ, 2017. 185 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/97def19b-738b-4ee6-bb87-df7ea4969468/content>
2. Зелькіна Т.Є. Обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування : дис. Київ, 2021. 291 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/86e119dd-896f-4704-89d0-7346a78d0230/content>
3. Маркелова В.М. Обмеження права власності під час кримінального провадження: теорія та сучасна практика : дис. Ірпінь, 2024. 237 с. URL: https://dpu.edu.ua/images/Documents/NAUKA/Zdobuvaci%20stupena%20doktora%20filosofii/2024_Zdobuvaci%20stupena%20doktora%20filosofii/Markelova%20Viktoria%20Mikolaivna/Disertacia%20Markelova%20V.M.pdf
4. Кіцен Н.В. Обмеження права власності під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. *Наше право*. 2021. № 1. С. 108–113. URL: https://nashepravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/108-_Kitsen.pdf
5. Слінько С.В. Обмеження прав власності у кримінальному процесі. *Європейські перспективи*. 2019. № 1. С. 104–109. URL: <https://dSPACE.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d5c51a3a-ed7a-4dc3-846e-be821f17a5a2/content>
6. Туманянц А.Р., Крицька І.О. Вирішення питання про речові докази в кримінальному провадженні: окремі проблеми. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 183–186. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2017/49.pdf
7. Удовенко Ж.В., Галаган В.І. Забезпечення засади невтручання у приватне життя при проведенні обшуку житла чи іншого володіння особи. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. Серія «Юридичні науки». 2014. Т. 155. С. 114–117. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/40b1f027-c399-4ecc-ba6c-3382f0d3d2b0/content>
8. Удовенко Ж.В. Невтручання у приватне життя при провадженні деяких слідчих (розшукових) дій. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 3. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2013_2_31
9. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
10. Козюбра М.І. Загальна теорія права : навчальний посібник ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ : Ваіте, 2015. 340 с. URL: https://document.kdu.edu.ua/info_zab/081_1740.pdf
11. Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) від 5 червня 2019 р. № 3-р(І)/2019. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va03p710-19#Text>

12. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

13. Постанова Верховного Суду у справі № 157/1664/22 від 27 березня 2025 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126153460>

14. Agosi v. the United Kingdom: Judgment of 24 October 1986, Application № 9118/80. European Court of Human Rights. HUDOC. URL: https://www.unodc.org/cld/uploads/res/case-law-doc/othercrimetype/_irb/agosi_vs__united_kingdom_html/AGOSI_v._THE_UNITED_KINGDOM.pdf

15. Polish Code of Criminal Procedure (Kodeks postępowania karnego) : Act of 6 June 1997. Journal of Laws 1997 № 89. URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/f6/Polish%20CPC%201997_am%202003_en.pdf

16. Estonia Code of Criminal Procedure (Kriminaalmenetluse seadustik) : Consolidated text of 1 February 2017. Riigi Teataja / Elektrooniline Riigi Teataja. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/512122024002/consolide>

17. Selvaggi Nicolla. On instruments adopted in the area of freezing and confiscation. 2015. Diritto Penale Contemporaneo. URL: <https://archiviodpc.dirittopenaleuomo.org/upload/1438338680SELVAGGI%202015.pdf>

18. Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду у справі № 991/9855/25 від 10 листопада 2025 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131671236>

19. Ухвала Київського апеляційного суду у справі № 757/22686/25 від 30 вересня 2025 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130604692>

20. Ухвала Київського апеляційного суду у справі № 757/21551/25 від 15 липня 2025 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129012832>

21. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 758/16546/18 від 27 січня 2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87298220>

22. Окрема думка до постанови Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 758/16546/18 від 27 січня 2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87298243>

23. Code de procédure pénale. Légifrance (le service public de la diffusion du droit). URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000051740498

24. Law on Seizure and Confiscation of the proceeds from crime. *Official Gazette of the Republic of Serbia*. Belgrade, 2008. № 97/08. 18 p. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Mercenaries/WG/Law/Serbia/LawOnSeizure.pdf>

25. Верховний Суд. Огляд рішень Європейського суду з прав людини (липень 2020 р.). 54 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogljad_ESPL_07_2020.pdf

Стаття надійшла в редакцію: 09.11.2025

Стаття прийнята: 12.12.2025

Опубліковано: 22.12.2025

